

Synpunkter på Promemoria om behovsanalys i den strategiska planen (N2020/01752/JL)

Sveriges Jordbruksarrendatorers, SJA företräder som intresseorganisation 13 arrendatorersföreningar från Skåne i söder till Dalarna i norr. I Norra Sverige, Halland och på Gotland finns även direktanslutna medlemmar och totalt representerar vi ca 3000 arrendatorer. Drygt 40 procent av åkermarken i landet är arrenderad.

Våra synpunkter avser framförallt att påminna om vikten av flexibla regler för stödformer som kan förväntas i kommande CAP. Jordbruk är en biologisk produktionsform som är svår att förutse utfallet av år efter år vilket ställer krav på vida ramar för villkor som ställs. I övrigt är det skrivningar om arrende som vi kommenterar. I fortsättningen kommer vi att hänvisa till avsnittsrubriker i promemorian.

Allmänt mål 1. Främja en smart, motståndskraftig och diversifierad jordbrukssektor som säkerställer livsmedelstryggheten.

Det kan inte poängteras nog att EU-inträdet och CAP förutsätter särskilda ersättningar till jordbruket som kompensation för de sänkta konsumentpriserna på jordbrukets produkter i den globala konkurrenssituation som råder. Den negativa lönsamhetsutvecklingen i svenskt jordbruk och därav följande allt lägre självförsörjningsgrad visar att EU-ersättningarna generellt sett varit för låga. Andra EU-länder har nästan utan undantag haft en betydligt bättre produktionsutveckling.

Livsmedelsmarknaden i Sverige lider därutöver av bristande konkurrens i industri/förädlings- och handelsledet och som sägs är det viktigt att CAP hjälper till att stärka jordbrukarnas position i värdekedjan.

Ytterligare faktor som negativt påverkar utvecklingen i jordbruket är regelverken och därmed kontrollverksamheten som omgärdar produktionen från myndigheter men i ökande utsträckning nu även från branscherna. Att uppfylla kraven tar oproportionerlig arbetstid och att bli ifrågasatt tär på psyket. Smärre slumpmässiga praktiska förändringar i en djurproduktion kan ge oproportionerliga ekonomiska konsekvenser som när det gäller djurtäthet i kompensationsstödet. Förenklingsarbete pågår sägs det men har ännu inte medfört något positivt. I kommande CAP bör enkla och logiska regler i olika stödformer ha hög prioritet.

5.3.6 Jordbruksmarkens produktionsförmåga

Vi ansluter oss till skrivningen om vikten av att upprätthålla markens produktionsförmåga av de skäl som förs fram. Mycket riktigt så äventyras denna målsättning av korta arrendeperioder och bristande lönsamhet. Jordhungern är stor i speciellt slättbygderna och grannar bjuder över

varandra för de korta kontrakt som erbjuds. Jordägare håller i extrema fall på så vis auktion mer eller mindre årligen. Incitamentet att vårda marken och att utföra underhållsåtgärder och att investera i grundförbättringar blir svagt då priset är högt och osäkerheten stor om man får behålla marken på sikt. Det vore önskvärt med mer ordning och reda på arrendemarknaden med sansad arrendeprissättning och längre arrendeavtal. Kritik finns mot besittningsskyddet i arrendereglerna men för en långsiktig hävd av marken måste det finnas en trygghet i markinnehavet. Det finns i praktiken en del andra upplåtelseformer men oftast medför de sämre trygghet för arrendatorn. I många fall hamnar arrendatorn i en obeståndssituation pga höga arrendepriiser och obestämd framtid vilket leder till utebliven produktion och jordbruksmarkens förfall. Kompetensutveckling av parterna i ekonomisk kalkylering och kännedom om arrendereglerna skulle kunna vara en angelägenhet för CAP.

Det finns krafter som vill ifrågasätta arrendatorernas besittningsskydd som alltför starkt och som hinder för jordbrukets utveckling. Det ifrågasätts även som ett intrång i äganderätten. En arrendelagsutredning från 2014 (SOU 2014:32) föreslog samtidigt både förbättringar och försämringar i besittningsskyddet. Utredningen, som endast behandlar sidoarrende, föreslog besittningsskydd för alla sidoarrenden således även på ettåriga eller kortare som idag saknar besittningsskydd. Å andra sidan föreslog man att sidoarrenden på upp till fem år i avtalstid inte ska omfattas av oskälighetsprövning i förhållande till arrendatorns intressen. Detta innebär att dagens intresseavvägning mellan arrendator och jordägare slopas. Dagens besittningsskydds brytande grunder kompletteras dessutom med ytterligare en, nämligen överlåtelse av fastigheten. Det räcker med att en jordägare till exempel gör troligt att denne vill och kan självinträda eller vill sälja fastigheten för att arrendet ska upphöra. Någon avvägning mot konsekvenserna för arrendatorn kommer inte att kunna göras. SJA har i ett beslut i LRF:s s.k. arrenderåd accepterat utredningens förslag som en kompromiss som innebär både förbättringar och försämringar men att nu, som en del vill, bryta ut delar äventyrar balansen mellan parterna vilket vi inte ser som acceptabelt.

En grundbult i tryggheten i markinnehavet är efterlevnaden av JB 9:9 nämligen att framförallt avkastningsförmågan ska vara bestämmande för arrendepriiset vid förlängning av ett arrendeavtal där parterna inte är överens och därför hänskjutit ärendet till arrendenämnden.

Det är viktigt att ersättningarna från EU kopplas till den aktive som brukar marken. Det finns i motsats till detta former för upplåtelse av mark som innebär att upplåtaren är mottagare av ersättningarna utan att själv vara brukare.

5.3.8 Vilt

Viltskadorna och särskilt vildsvinsskadorna kostar allt mer i skördebortfall, extra arbete, reparationer och foderfel. Därutöver bidrar den till psykisk stress vilket sammantaget gör viltskadorna till ett av de främsta skälen till att lantbruk läggs ned varvid livsmedelsförsörjningen minskar och biologisk mångfald går om intet. Rådgivning som nämnes som medel, har hittills inte lett till framgång i skadebekämpandet och är inte ett tillräckligt.

Vid sidan om vildsvinen ökar skadorna starkt från annat klövvilt som dov- och kronhjort samt fåglar. Skadeverkningarna är svåra att skatta i monetära termer men praktisk erfarenhet från t. ex Sörmland säger att de ekonomiska skadorna av hjortarna är väl i nivå med vildsvinsskadorna. Skadorna motsvarar i typiska fall hela förväntade arbetsersättningen eller arrendeavgiften för lantbrukaren. Ett antal underökningar genom åren bekräftar slutsatsen om de ekonomiska konsekvenserna.

Arrendatorerna blir särskilt utsatta för viltskador eftersom de har små direkta möjligheter att påverka viltstammarna. Arrendatorerna kan beskrivas som en skadelidande tredje part i ett avtal mellan jordägare och jägare. Jakträtten för arrendatorer skrivs oftast bort i arrendekontrakten och om den igår i arrendet så omfattar jakten i allmänhet bara den upplåtna

arealen i jordbruksarrendet och inte eventuell angränsande skogsmark vilket gör kontrollen av viltstammen genom vanlig jakt ineffektiv.

5.4.4 Minskad belastning på mark, luft och vatten

Som salt i såren av de ovan beskrivna viltskadorna kommer att den hittillsvarande treåriga vallersättningen inte har tillåtit att viltskadad vall plöjs och läggs om under åtagandeperioden. Även en misslyckad valletablering med behov av omläggning drabbas av stelbentheten. De utbredda och geografiskt slumpmässigt fördelade skadorna medför tvekan om att söka de femåriga miljöersättningarna. Ett annat skäl till att inte söka olika former av miljöersättningar är att de inte passar med arrendeperioderna vilka i typiska fall också är fem år. Även om man skulle försöka synkronisera perioderna så håller detta bara till dess man pga. förseningar nödgas förlänga miljöersättningarna. Kortare miljöersättningsperioder, ner till ett år, vore att föredra.

5.5.1 Underlätta generationsväxling

Arrende är en oundgänglig del i strukturutvecklingen och effektiviseringen av jordbruket. Jordbruksmarken är till ca 40 procent arrenderad och få utvecklade företag har enbart ägd jord. Arrende erbjuder på kort sikt lägre kostnad för expansion. För de som arrenderar ut kan arrende vara en del i en succesiv process där äldre brukare efterhand upplåter sin mark först som arrende och senare som försäljning. Det kan ge en senare generation möjligheter att skaffa sig betänketid inför ett beslut om att etablera sig som lantbruksföretagare i en generationsväxling.

Det antyds ibland att äldre lantbrukare bromsar utvecklingen genom att inte lämna över till senare generation i tid och att besittningsskyddet för arrendatorer bromsar utvecklingen genom att inte tillåta yngre brukare att komma över den mark de behöver. Besittningsskyddet, där det finns, fungerar som ett skydd för orimliga priser. Att försämra besittningsskyddet skulle leda till än mer upptrissade arrendepriiser vilket i sin tur försämrar de ekonomiska villkoren för just den yngre generationen.

En ansenlig del av jordbruksmarken sköts extensivt i sådan grad att det enligt viss beräkning motsvarar att 0,8 miljoner hektar av ca 3 miljoner inte ger någon produktion alls. En del vill orättvist skylla arrendereglerna för detta. Man bör dock påminna om att de frikopplade EU-ersättningarna är den egentliga orsaken. För att motsvara förväntade regler enligt WTO bestämdes att ersättningarna inte skulle stimulera till överskottsdrivande produktion på världsmarknaden. I skenet av vår minskande självförsörjningsgrad kan detta ses som en paradox men på EU-nivån, där man inte är underförsörjda, har det sin logik.

5.5.3 Kapitalförsörjning på landsbygden

Promemorian redovisar problemet med kapitalförsörjning till företag inom landsbygdsnäringsarna och pekar på skälen till detta. Vi vänder oss mot den redovisade slutsatsen att investeringsstöden skulle göra situationen väsentligt bättre hos oss jämfört med andra länder. Investeringsstöden kan ha en viss avgörande effekt på marginalen men otaliga larm om att pengarna är slut eller försenade innebär tillsammans med krångligt ansökningsförfarande och en långsam beslutsprocess snarare en hämsko på utvecklingen.

Arrenderade företag har särskilda svårigheter att få finansiering då de inte har möjlighet att ställa upp pantbrev i ägd fastighet som säkerhet för lån. Det har förekommit olika initiativ till att ställa ut kreditgarantier som en lösning men idag synes dessa ha runnit ut i sanden. Kanske skulle investeringsstöden hellre användas för att ställa kreditgarantier istället. Samma pengar skulle räcka till att hjälpa många fler att utveckla sina företag. Yngre duktiga entreprenörer utan egen ägd mark skulle gynnas av någon form av kreditgaranti baserat på ett redovisat och prövat företagstänkande.

För att nya yngre brukare ska ha en chans att skapa ett överskott i sitt företagande är det viktigt att arrendenämnderna tar JB 9: 9 på större allvar än det görs idag. JB 9:9 säger att vid förlängning av arrendeavtal ska avkastningsförmågan ligga till grund för arrendeprissättning. Ett högt arrendepris i botten är en fast kostnad som belastar ett företag på ett mycket negativt sätt, speciellt för yngre nyetablerade som har att konkurrera med dem som kanske har mycket lägre kostnader för sin mark samt en helt annan möjlighet att sätta in eget kapital i driften.

Möjligheterna att låna pengar till investering på ett arrenderat företag är avhängigt ett starkt besittningsskydd och då inte bara på fastigheten där investeringen sker utan även på eventuella tillhörande ytterligare arrenden. Kan också hända att det krävs en längre arrendeperiod än vanliga fem år.

För Sveriges Jordbruksarrendatorer

Lars Andersson
ordförande

Lars Jakobsson
verksamhetsledare